

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร
รายงานสภาพการใช้ที่ดิน และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน
จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2554

ในปี พ.ศ. 2553 สำนักงานจังหวัดสุรินทร์ได้กำหนดให้ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาเกษตรอินทรีย์เป็นยุทธศาสตร์หลักของจังหวัด โดยเน้นการผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์ เนื่องจากจังหวัดสุรินทร์เป็นแหล่งปลูกข้าวหอมมะลิที่ดีที่สุดในโลก ซึ่งจะมุ่งเน้นเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ภาคเกษตรกรรม แต่รายได้จากภาคเกษตรกรรมยังคงต่ำอยู่ จึงส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินไปเป็นการใช้ที่ดินประเภทอื่น ๆ ที่มีผลตอบแทนที่สูงขึ้น เพื่อให้ได้มีรายได้เพียงพอกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การผลิตสินค้าเกษตรตามราคาอย่างไร้ทิศทาง และขาดการวางแผนการผลิตที่ดี เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาของผลผลิตได้ รวมทั้งขาดการรวมกลุ่มเพื่อต่อรอง ส่งผลให้มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเพิ่มพื้นที่เกษตรกรรม ดังนั้นข้อมูลการใช้ที่ดินในปัจจุบันจึงถือได้ว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการกำหนดนโยบาย และแผนยุทธศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อรองรับการพัฒนาของจังหวัดให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมต่อไปอย่างยั่งยืนในอนาคต

1. สภาพการใช้ที่ดิน จังหวัดสุรินทร์ ปี พ.ศ. 2554 มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 5,077,535 ไร่ พบว่าสภาพการใช้ที่ดินจำแนกตามประเภทการใช้ที่ดินมีดังรายละเอียดดังนี้

1) พื้นที่เกษตรกรรม เป็นประเภทการใช้ที่ดินที่มีเนื้อที่มากที่สุด คือ 3,921,278 ไร่ หรือร้อยละ 77.22 ของเนื้อที่จังหวัด โดยพืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ นาข้าว 3,402,202 ไร่ ยางพารา 147,589 ไร่ ยูคาลิปตัส 133,061 ไร่ อ้อย 119,236 ไร่ และมันสำปะหลัง 97,823 ไร่ ตามลำดับ

2) พื้นที่ป่าไม้ มีเนื้อที่รวม 474,040 ไร่ หรือร้อยละ 9.34 ของเนื้อที่จังหวัด โดยพื้นที่ป่าดิบสมบูรณ์ มีเนื้อที่มากที่สุด 237,467 ไร่ รองลงมาได้แก่ ป่าผลัดใบสมบูรณ์ มีพื้นที่ 88,755 ไร่ และป่าผลัดใบรอสภาพฟื้นฟู 70,040 ไร่ ตามลำดับ

3) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง มีเนื้อที่รวม 356,066 ไร่ หรือร้อยละ 7.01 ของเนื้อที่จังหวัด โดยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่หมู่บ้าน 286,198 ไร่ รองลงมาได้แก่ พื้นที่สถานข้าราชการและสถาบันต่างๆ มีเนื้อที่ 32,006 ไร่ ตามลำดับ

4) พื้นที่เบ็ดเตล็ดมีเนื้อที่รวม 169,010 ไร่ หรือร้อยละ 3.32 ของเนื้อที่จังหวัด ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลุ่ม 71,744 ไร่ และไม้ละเมาะ 62,844 ไร่

5) พื้นที่แหล่งน้ำ มีเนื้อที่รวม 157,141 ไร่ หรือร้อยละ 3.11 ของเนื้อที่จังหวัด ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่อ่างเก็บน้ำ 52,637 ไร่ รองลงมาได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง 41,366 ไร่ และหนอง บึง มีเนื้อที่ทั้งหมด 35,037 ไร่ ตามลำดับ

6) พื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ของจังหวัดสุรินทร์ มีพื้นที่ทั้งหมด 306,517 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.04 ของเนื้อที่จังหวัด โดยมีพื้นที่ป่าไม้คงเหลืออยู่ในพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ของจังหวัดสุรินทร์รวม 272,109 ไร่ หรือร้อยละ 88.77 ของพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ทั้งหมด พบว่าเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ (Zone C) มีการบุกรุกเข้าไปใช้ประโยชน์มากที่สุด ทำให้มีพื้นที่ป่าคงเหลืออยู่เพียงร้อยละ 33.59 ของพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ (Zone C) ทั้งหมด และมีการบุกรุกเข้าไปทำการเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 56.48 ของพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ (Zone C) ทั้งหมด พบมากในเขตพื้นที่ป่าทุ่งมน-บักได-ตาเบา ในอำเภอพนมดงรัก และป่าฝั่งซ้ายห้วยทับทันแปลง 3 ในอำเภอสังขะ โดยเป็นพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังมากที่สุด รองลงมาคือ พื้นที่ปลูกอ้อย ยางพารา และนาข้าว ตามลำดับ

7) พื้นที่ในเขตชลประทานจังหวัดสุรินทร์มีเนื้อที่ทั้งหมด 175,588 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.46 ของเนื้อที่จังหวัด ซึ่งมีการใช้ที่ดินเป็นพื้นที่เกษตรกรรม 125,701 ไร่ ร้อยละ 71.59 ของเนื้อที่ในเขตชลประทาน โดยพบว่าเป็นพื้นที่นาข้าวมากที่สุด 112,805 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 64.24 ของเนื้อที่ในเขตชลประทาน แต่พบว่ามีพื้นที่ทุ่งหญ้า และพื้นที่ไม้ละเมาะ เหลืออยู่รวม 9,476 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 5.40 ของเนื้อที่ในเขตชลประทาน ซึ่งยังไม่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เต็มพื้นที่ของเขตชลประทาน โดยพื้นที่ทุ่งหญ้า และพื้นที่ไม้ละเมาะส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มชุดดินที่ 15 ซึ่งมีศักยภาพเหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นพื้นที่นาข้าวได้

2. การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจังหวัดสุรินทร์ ระหว่างปี พ.ศ. 2549 และ ปี พ.ศ. 2554 ที่สำคัญได้แก่

1) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2549 มีเนื้อที่รวม 10,551 ไร่ จากการขยายตัวของชุมชน เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากร มีการสร้างหมู่บ้านจัดสรร สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ลานตากและแหล่งรับซื้อทางการเกษตร โรงงานอุตสาหกรรม และสถานที่ราชการ และสถาบันต่าง ๆ เพิ่มขึ้น โดยเปลี่ยนแปลงมาจากนาข้าวมากที่สุด รองลงมาได้แก่พื้นที่เบ็ดเตล็ด และป่าสมบูรณ์ตามลำดับ

2) พื้นที่เกษตรกรรม เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2549 มีเนื้อที่รวม 60,354 ไร่ เมื่อพิจารณาเป็นรายพืชที่สำคัญ จะพบว่าพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นมากที่สุด 129,187 ไร่ และรองลงมาได้แก่พื้นที่ปลูกอ้อยเพิ่มขึ้น 100,416 ไร่ พื้นที่ปลูกมันสำปะหลังเพิ่มขึ้น 55,060 ไร่ และพื้นที่ปลูกยูคาลิปตัสเพิ่มขึ้น 33,942 ไร่ โดยเปลี่ยนแปลงมาจากพื้นที่นาข้าวมากที่สุด ส่งผลให้พื้นที่นาข้าวลดลง 110,534 ไร่ โดยเปลี่ยนแปลงไปปลูกยางพารา 43,496 ไร่ พื้นที่ปลูกอ้อย 49,620 ไร่ พื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง 14,153 ไร่ และพื้นที่ปลูกยูคาลิปตัส 21,775 ไร่ ตามลำดับ ทั้งนี้เนื่องมาจากความต้องการวัตถุดิบป้อนโรงงานอุตสาหกรรม และราคาของผลผลิตที่สูงขึ้น

3) พื้นที่ป่าไม้ โดยภาพรวมพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดสุรินทร์ลดลง 19,127 ไร่ แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ป่าสมบูรณ์มีเนื้อที่ลดลง 5,914 ไร่ และป่ารกร้างพื้นที่ลดลง 13,213 ไร่ โดยเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่อื่น ๆ มากที่สุด 3,388 ไร่ โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าสงวนในเขตอำเภอต่าง ๆ เช่น ในเขตป่าเนกเทร็ดคัสตันคูด ในอำเภอปราสาท ป่าหนองเหล็ก ในอำเภอศรีขรภูมิ ป่าพนมดินแปลง 1 และ 2 ในอำเภอบ้านด่าน เป็นต้น ซึ่งมีสาเหตุหลักคือการเพิ่มจำนวนของประชากรในจังหวัด จึงมีความต้องการพื้นที่ทำกินเพิ่มมากขึ้น

4) พื้นที่แหล่งน้ำ มีเนื้อที่เพิ่มขึ้น 5,760 ไร่ เป็นอ่างเก็บน้ำ บ่อน้ำในไร่นา และคลองชลประทาน

5) พื้นที่เบ็ดเตล็ด มีเนื้อที่ลดลง 57,538 ไร่ โดยพบว่าเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่นาข้าวมากที่สุด รองลงมาคือพื้นที่ปลูกยูคาลิปตัส และยางพารา ตามลำดับ

3. ข้อเสนอแนะ

1) มีการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินจากพืชไร่ผสม ไปเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น โดยเฉพาะอ้อย มันสำปะหลัง และยางพารา ถึงแม้ว่าในปีการผลิต 2554 ราคาของผลผลิตอ้อย มันสำปะหลัง และยางพารา จะค่อนข้างสูง อันเนื่องมาจากขาดวัตถุดิบป้อนโรงงานอุตสาหกรรม เพราะภัยแล้ง และปัญหาศัตรูพืช แต่การเพิ่มพื้นที่ปลูกของพืชเศรษฐกิจทั้ง 3 ชนิด อาจส่งผลต่อราคาผลผลิตได้ในภายหลัง ซึ่งในปีการผลิต 2554 พบว่าราคารับซื้อผลผลิตลดลงอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีมูลค่าไม่มากนัก รัฐบาลจึงควรมีการกำหนดนโยบายในการผลิตพืชเศรษฐกิจให้เป็นรูปธรรม เพื่อป้องกันการเกิดปัญหา ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ

2) พื้นที่ป่าในจังหวัดสุรินทร์ลดลงอย่างมากในระยะเวลา 4 ปี เนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากร จึงมีการบุกรุกเข้าไปทำประโยชน์ในเขตพื้นที่ป่า ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสมดุลธรรมชาติในระยะยาวได้ รัฐบาลควรมีกลไกป้องกัน และบริหารการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่ให้มีประสิทธิภาพอย่างสูงสุด โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ (Zone C) อาจทำให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินได้ง่ายและรุนแรง รัฐบาลจึงควรมีมาตรการที่เข้มงวดเพื่อรักษาพื้นที่ป่าไม้ที่เป็นป่าสมบูรณ์ให้คงสภาพอยู่เพื่อรักษาความสมดุลในระบบนิเวศวิทยาภายในพื้นที่

3) สถานะน้ำท่วมในพื้นที่เขตอุตสาหกรรมภาคกลาง ปี พ.ศ. 2554 ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมชิ้นส่วนรถยนต์ ทำให้การผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ชะลอตัวลง และบางส่วนได้หันไปใช้ยางสังเคราะห์แทนเพราะราคาต่ำกว่า รวมทั้งสถานะเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศยุโรปซึ่งมีความผันผวน อาจส่งผลทำให้ราคายางพาราในอนาคตมีแนวโน้มลดลงด้วย รัฐบาลจึงควรมีการกำหนดนโยบายที่แน่นอนในการผลิตยางพาราและหาตลาดรองรับผลผลิตยางพาราในอนาคตที่จะเพิ่มปริมาณขึ้นในอีก 4-5 ปีข้างหน้า

เพื่อป้องกันราคาผลผลิตยางพาราตกต่ำ เนื่องจากพื้นที่ปลูกยางพาราในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ปลูกใหม่ โดยพิจารณานำข้อมูลการกำหนดเขตความเหมาะสมของที่ดินสำหรับ ปลูกยางพาราที่กรมพัฒนาที่ดิน ได้ดำเนินการไว้แล้ว มาใช้ในการพิจารณากำหนดพื้นที่เหมาะสมใน โครงการส่งเสริมการปลูกยางพาราให้มีผลเป็นรูปธรรมในทางปฏิบัติ

4) การใช้ที่ดินไม่เหมาะสมกับสมรรถนะของที่ดิน ทำให้เกิดปัญหาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ จึงต้องขยายพื้นที่เกษตรกรรมออกไป เพื่อให้มีมูลค่าผลตอบแทนที่เพียงพอต่อการดำรงชีพของเกษตรกร ส่งผลทำให้เกิดการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ รัฐบาลจึงควรกำหนดมาตรการที่เข้มแข็งเพื่อกำหนดให้มีการใช้ที่ดินให้เหมาะสมและเต็มสมรรถนะของที่ดิน เช่น การส่งเสริมให้มีการทำนาในพื้นที่ที่ทิ้งร้างบนกลุ่มดินที่ 15 ในเขตชลประทาน ของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพเหมาะสมในการปลูกข้าวเป็นอย่างยิ่ง รวมทั้งส่งเสริมการใช้พระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2551 ให้เป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในมาตรา 13 การกำหนดเขตอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เสี่ยงภัย รวมทั้งนำข้อมูลเขตการใช้ที่ดินพืชเศรษฐกิจชนิดต่าง ๆ ของกรมพัฒนาที่ดิน มากำหนดเป็นแผนการใช้ที่ดิน หรือแผนการพัฒนาต่าง ๆ ให้เด่นชัด และสามารถมีผลบังคับใช้ได้เป็นรูปธรรม เพื่อป้องกันการเกิดภัยธรรมชาติ จนสร้างความสูญเสียแก่ชีวิต และทรัพย์สินของประชาชน